

2002 -2012 Yılları Arasında Kamu ve Özel Sektör Harcamalarının Ülke Ekonomisine Etkileri

Zübeyir TURAN¹ & Hava GÜL²

Özet: Kamu harcamaları, kamunun ve kamu tüzel kişilerinin doğrudan para ve mal olarak yaptığı harcamalardır. Ayrıca kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi için diğer kamu kurum ve kuruluşlarının gerçekleştirdiği harcamaları içerir. Özel sektör harcamaları ise kamu ve kamu tüzel kişileri haricindeki özel teşebbüslerin gerçekleştirmiş olduğu harcamalardan oluşmaktadır. İktisadi kaynakların ne kadarının kamu ne kadarının özel kesim tarafından kullanıldığının ayrımı yapıldığı takdirde, devletin ekonomideki büyüklüğü belirlenmiş olur. Kamu harcamalarının sınıflandırılması; ekonomik, idari ve fonksiyonel ayırım olmak üzere üç şekilde yapılmaktadır. Kamunun ve özel sektörün gerçekleştirmiş olduğu harcamalarının nihai hedefleri birbirinden farklılık göstermektedir. Kamu harcamalarının nihai hedefi; toplumun ortak ihtiyaçlarından doğan hizmetleri en iyi şekilde yerine getirip refah düzeyi artırmak iken, özel sektörün nihai hedefi ise sadece karını en üst düzeye çıkarmaktır. Gerek kamunun gerekse de özel sektör harcamalarının ülke ekonomisinin gelişimine katkıları tartışılmaz boyuttadır. Bu harcamaların ekonomik ve sosyal etkileri sayesinde ülkemizde üretimde artışlar gerçekleşmekte, yeni istihdam alanları oluşmakta, gelir dağılımındaki adaletsizlik asgari seviyelere düşmekte, toplumun refah düzeyinde artışlar yaşanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Ekonomi Politikası, Kamu Harcaması, Özel Sektör Harcaması, Kamu Yatırımları, Sütaş Grubu

The Effects of Public and Private Sector Expenditures on Country's Economy between 2002 -2012

Abstract: Public expenditures are performed by public and legal entities in terms of direct payments either in money or in goods. Furthermore, include other public expenditures in order to administer public services. Private sector expenditures, on the other hand, are comprised of expenditures of private entrepreneurships other than public legal entities. Determining the size of an economy necessitates differentiation of the allocation of governmental sources between public and private sectors. Public expenditures would be classified in terms of three different criteria such as economic, administrative and functional. Ultimate goals of expenditures realized by public and private sectors would differ. Public expenditures eventually aim to promote social welfare by prioritizing services that stem from society's common needs, while private sector focuses on profit maximization. Contributions of both public and private sector expenditures to development of countries are

¹ Niğde Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü. Email: z_turan63@hotmail.com

² Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

indisputable. By the courtesy of economic and social impacts of those expenditures, new fields of employment are formed, level of income distribution injustice is minimized and welfare of the society is increased.

Keywords: Turkish Economy Policy, Public Expenditures, Private Sector

1. GİRİŞ

Türkiye’de ekonomi politikaları genellikle kalkınma planları kapsamında gerçekleştirilmektedir. 2002-2012 yıllarını kapsayan çalışmadan ötürü bu dönemde ülkemizde mevcut siyasi iktidarın gerçekleştirmiş olduğu kalkınma planları yer almaktadır. Bu planlar çerçevesinde gerek kamu gerekse de özel sektör harcamalarda bulunmaktadır. Türkiye’de uygulanan siyasi, ekonomik istikrar ve mali politikalar sayesinde piyasalarda güven ortamı sağlanmış hem makroekonomik göstergelerde hem de bütçe uygulamalarında olumlu değişimler gerçekleşmiştir. Ülkelerin içerisinde bulunduğu şartlara göre çeşitlilik gösteren kamu harcamalarının sınıflandırılması ve bu sınıflandırmalar içerisinde de kıyaslamalar yapılmasında artan kamu harcamalarının hangi alanlara yapılıp yapılmadığı konusunda bizlere fikir vermektedir. Kamu harcamaları; ekonomik ayırım, fonksiyonel ayırım ve idari ayırım olarak üç bölüme ayrılmaktadır. Ekonomik ayırımında kamu harcamaları cari, yatırım ve transfer harcamaları gibi ayırım tabii tutulurken, idari ve fonksiyonel ayırım ise eğitim, sağlık, savunma, altyapı ve adalet harcamalarından oluşmaktadır. Kamu harcamaları ekonomiyi etkileyici önemli faktörlerden birisi olup, istihdam, enflasyon, üretim düzeyi ve gelir dağılımında önemli etkileri bulunmaktadır.

2. KAMU HARCAMALARININ ETKİLERİ

Devletin ekonomide üstlendiği görevleri yerine getirebilmesi için kamu harcaması yapması zorunludur. Kamunun gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri ile orantılı olarak yaptığı harcamalar çeşitli temel ekonomik ve sosyal değişkenler üzerinde etkiler yapar. Bunun sonucunda devlet, harcamalarını bazı hedeflere ulaşmak amacıyla araç olarak kullanmaktadır. Devletin kamu harcamalarını gerçekleştirerek ulaşabileceği ekonomik hedeflerin sayıları fazla olmasına rağmen bu çalışmada en önemli noktalara değinilmiştir (Erdem vd.1996: 65).

Çalışmanın sonraki bölümlerinde öncelikle kamu harcamalarının etkileri tek tek ele alınacak daha sonra özel sektör harcamalarının etkileri incelenecektir.

3. KAMU HARCAMALARININ ÜRETİM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Kamu sektörü milli ekonomi kapsamında hem en büyük üretici hem de en büyük tüketicidir. Devlet üretim faktörlerini ya direkt kendisi satın alacak ya da piyasadan mal ve hizmet satın alımında bulunacaktır. Devletin gerçekleştireceği harcamaların miktarı ve büyüklüğü özel sektörü yönlendirebilecek konumdadır. Diğer bir deyişle kamu ekonomideki kaynakların belli alanlara yönlendirir. Kamu harcamalarında kişilerin yapacağı harcamalar devlet tarafından üstlenilmiş olduğundan kişilerin gerçekleştireceği harcamalar azalmaktadır. Kamu harcamaları sayesinde sermaye birikiminde artış gerçekleşir (Oktaylar, 2012: 63).

Kamu harcamaları genel özellikleri itibariyle tasarruf ve yatırım seviyeleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Kamu harcamaları yöneldiği alanlara göre bazen teşvik edici bazen de önleyici uygulamalar gerçekleştirmektedir. Örnek vermek gerekirse; devlet gelişmesini arzu ettiği sektörlerde haberleşme, ulaştırma, enerji gibi altyapı harcamalarını desteklerken, gelişmesini istemediği sektörlerde bu tür destekleri vermediği gibi ilave bir takım vergiler getirmek suretiyle o sektörün büyümesine engel olmaktadır (Oktaylar, 2012: 63).

Devletin gerçekleştirmiş olduğu kamu harcamaları arttığında üretim faktörlerine olan talep de artmaktadır. Devlet kamu harcamalarıyla üretim faktörlerine sahip olabileceği gibi piyasadan mal ve hizmet satın alarak da üretimi gerçekleştirebilir. Kamu harcamaları kişisel harcamaları azaltırken, sermaye birikiminin artmasına yol açar bunun sonucunda da daha geniş kesimlere etkili hizmetler sunumunu gerçekleştirir (Eker, 2004: 96).

Eğitim ve sağlık alanında gerçekleştirilen harcamaların da üretim üzerinde etkileri vardır. Eğitim harcamaları teknolojik yeniliklerin ortaya çıkmasına neden olurken, sağlık harcamaları da daha verimli bir iş gücünün varlığını mümkün kılmaktadır (Erdem vd., 1996: 66).

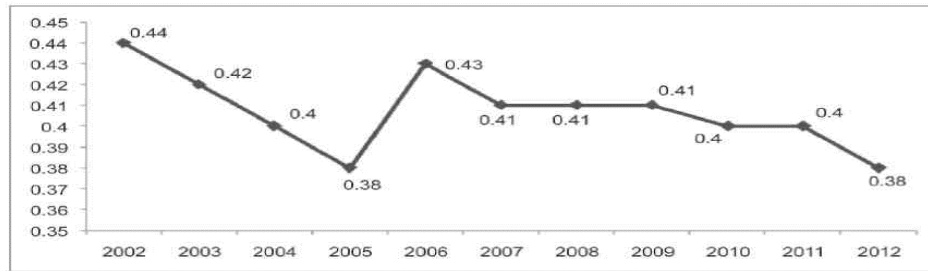
Kamu harcamasının üretime etkisini bir örnekle açıklamak gerekirse; devletin pamuk tarlasına giden yolu yapması ve tarlaya yakın bir yere baraj inşa etmesi bir altyapı harcamasıdır. Kamu kesimi bu yatırımlar için bütçeden belirli bir pay ayırmaktadır. Kamunun yapmış olduğu bu harcamalar sayesinde pamuk üreticisinin ürünlerindeki verim artışı gerçekleşmiştir. Yapılan bu yol ve baraj sayesinde çiftçinin tarlaya ulaşımı, tarım aletlerini tarlada kullanma imkânı sağlanmış ayrıca yapılan baraj sayesinde sulama daha sağlıklı gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle gerçekleştirilen kamu harcamaları sayesinde pamuk üreticisinin ekonomik refah seviyesi artmıştır.

4. KAMU HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Gelir; üretime katılan üretim faktörlerinin bu katılım sonucunda elde ettikleri paylardan oluşmaktadır. Üretim faktörü olan emek sahibi ücret, sermayedar faiz, toprak sahibi rant, müteşebbis kar geliri elde etmektedir. Gelirin diğer bir tanımı ise; bir kişinin dönem başı ve dönem sonunda aynı zenginlikte kalabilmek koşuluyla o dönemde tüketebileceği mal ve hizmetlerden oluşmaktadır. Gelirin asıl kaynağını üretim oluşturmaktadır. Ülkemizde üretim faktörleri adil olmayan bir şekilde paylar almaktadır. Devlet piyasaya müdahale ederek bu adaletsizliği gidermeye çalışmaktadır. Ülkemizdeki sosyal sınıf farklılıkları ve yaşam standartları arasındaki fark eşitsizlik olarak ifade edilmektedir. Gelir eşitsizliği ise belirli bir orandaki nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay ile aynı orandaki bir başka nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay arasındaki farklılığı göstermektedir. Kişisel gelir dağılımları çeşitli gelir büyüklüklerine veya gelir dilimlerine düşen birey, aile veya tüketici birimi sayılarını gösteren frekans dağılımlarıdır. Literatürde kişisel gelir dağılımını ölçmek için kullanılan çok sayıda ölçü bulunmaktadır. Bu ölçülere örnek olarak; Değişim Aralığı, Aralık Ölçüsü, Görelî Ortalama Sapma, Standart Sapma, Varyans, Logaritmik Varyans, Gini Oranı ve Lorenz Eğrisi verilebilir (Oktaylar, 2012: 63).

Gelir dağılımındaki dengesizlik her ülkede söz konusudur. Gelir dağılımında adaleti sağlamak maliye politikasının en önemli amaçlarından birisini oluşturmaktadır. Gelir dağılımında adaleti incelemede araç olarak kullanılan Pareto Lorenz ve Gini eşitsizlik katsayısıdır. Bir ülkedeki hanehalklarının, gelirin yüzde kaçına sahip olduğunu gösteren Lorenz eğrisiyle tespit edilen Gini katsayısı gelir dağılımında adaletsizliği göstermektedir. Ülkemizde gelir dağılımında adaletsizliği gösteren Gini katsayısı aşağıdaki Şekil 1’de gösterdiği gibidir.

Şekil 1. Ülkemizde 2002-2012 Yılları Arası Gini Katsayısı

Kaynak: www.setav.org | info@setav.org (Erişim Tarihi: 12 .02 2013).

Şekil 1’de görüldüğü gibi 2002 yılında gini katsayısı 0.44 iken 2012 yılında 0.38’e düşmüştür. Gelir dağılımındaki adaletsizlik oranı azaldıkça ülkede gelirin adaletli dağılımından söz edilmektedir. Ülkemizin son on yılında hızlı ve istikrarlı ekonomik büyümesi gelir dağılımında adaleti olumlu yönde etkilemiştir. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin artması aynı zamanda gelir dağılımının daha adil dağılacığı anlamına gelmektedir.

2002-2005 yılları arasında gelir dağılımında adaletsizlik azalmış, 2005- 2011 yılları arasında gelir dağılımında adaletsizlikte artış olmuştur (SETA, 2013: 62).

Kamunun yaptığı harcamalar sayesinde gelir dağılımındaki adaletsizlik asgari seviyeye çekilmektedir. Devletin geri kalmış bir yöredeki köye yol, su, elektrik vb. hizmetleri yapması gelir dağılımını adilleştirecektir. Bunun sonucunda o yöredeki insanların refah düzeylerinde artış gerçekleşecektir. Kamunun gerçekleştirmiş olduğu ve toplumun büyük kesiminin yararlanacağı ulaştırma, eğitim, sağlık hizmetleri için yaptığı harcamalar gelir dağılımında adaleti sağlamak için yapılmaktadır. Kısaca devletin yapacağı cari ve yatırım harcamaları toplumun refah düzeyini yükseltecektir (Erdem vd., 1996: 67).

Kamu harcamalarından cari harcamalar genelde bölünemez nitelikteki idari harcamalardır. Cari harcamalar her yıl tekrar ederler. Kamu bu harcamaları gerçekleştirirken miktarlarında azaltma ya da arttırma yoluna kolay kolay gidemez. Dolayısıyla cari harcamaların gelir dağılımı üzerinde ciddi etkisinden söz edilemez. Yatırım harcamalarının etkisi ise, mal ve hizmetlerin kimden satın alındığı, ödemelerin kimlere yapıldığı ve sunulan mal ve hizmetten kimlerin yararlandığı ile ilgili olmaktadır. Yatırım harcamaları ile gelir dağılımında adalet sağlanmaya çalışılırken düşük gelir seviyesindekilerin daha büyük son birim yararı elde etmeleri, düşük gelirleri koruyan bir kamusal hizmet bileşimi, kamusal hizmetlerden koşulsuz yararlanılması şeklinde sıralanabilir.

Kamu harcamalarından transfer harcamaları ise gelir dağılımında adaleti sağlamada en önemli harcama türüdür. Devlet gelir dağılımındaki adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için sosyal transfer harcamalarını gerçekleştirmektedir. Sosyal transfer harcamaları yapıldığı kesimin alım gücünü artıran harcamalardır. Bu harcamalar kişilere tek taraflı biçimde doğrudan kaynak aktarımı sağlamaktadır. Böylelikle düşük gelirli kesimin refahı devletin yapacağı gelir aktarımı ile yükseltilmiş olur. Sübvansiyonlar da yine gelir dağılımında adaleti sağlamaktadır. Ekonomik amaçlı gerçekleştirilen mali yardımlarla üreticiler arasındaki dengesizlik azaltılmaktadır. Transfer harcamaları içerisindeki borç faiz ödemelerinin azaltılması ve bu kaynakların sosyal amaçlı harcamalara yönlendirilmesi

gelir dağılımına pozitif etki etmektedir (Oktaylar, 2012: 64).

5. KAMU HARCAMALARININ İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİSİ

Bir ekonomide istihdam geniş anlamda istihdam ve dar anlamda istihdam olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Geniş anlamda istihdam üretim de üretim faktörlerinin yani emeğin, sermayenin, toprağın, girişimcinin ve teknolojinin kullanılmasıdır. Dar anlamda istihdam denilince sadece emeğin yani işgücünün üretimde kullanılması demektir. Tam istihdamı sağlamak devletin ekonomideki temel amaçlarından biridir. Tam istihdam sadece emeğin değil tüm üretim faktörlerinin istihdamını kapsamaktadır(Oktaylar, 2012: 65).

Kamu harcamaları ile istihdamı artırmanın en mümkün olduğu harcama türü yatırım harcamalarıdır. Yatırım harcamaları ekonominin üretici gücünü artıran ve faydaları uzun dönemde ortaya çıkan harcamalardır. İstihdam oluşturmak anlamında sermaye yoğun teknoloji yerine emek yoğun teknoloji kullanımı tercih edilmelidir. Emek yoğun teknoloji tercih edildiğinde üretimde daha fazla işgücü istihdam edilebilecektir (Oktaylar, 2012: 65).

Ayrıca devlet özel sektör yatırımlarını da teşvik ederek işgücünü istihdam edecek ortamlar hazırlamaya çalışmaktadır. Kısa vadede kamu harcamalarında artış meydana getiren bu yatırım harcamaları uzun vadede getiri sağlamaktadır. Kamunun sağladığı bu mali finansman kaynakları kısa vadede ekonominin istihdam yeteneğinin gelişmesine fayda sağlamaktadır (Eker, 2004: 100).

Transfer harcamalarından olan sübvansiyonlar maliyet koşulları nedeniyle üretime açılmamış bazı alanların üretime alınmasına ve tam istihdamın sağlanmasına yardımcı olur. Eğitim ve sağlık alanında gerçekleştirilen harcamalarda üretim üzerinde etkileri vardır. Eğitim harcamaları teknolojik yeniliklerin ortaya çıkmasına neden olurken, sağlık harcamaları da daha verimli bir iş gücünün varlığını mümkün kılmaktadır (Erdem vd., 1996: 66).

6. KAMU HARCAMALARININ FİYATLAR GENEL SEVİYESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Fiyatlar genel seviyesindeki istikrar devletin ekonomide ulaşmak istediği amaçlardan birisidir. Kamu harcamalarının fiyatlar genel seviyesi üzerindeki etkisi kamu tarafından toplanan kaynakların kamusal hizmetlerin sunumunda kullanılması ile ekonomiye girişinden kaynaklanmaktadır. Bir ekonomide fiyatlar genel seviyesinin istikrarlı olması o ekonomide enflasyon veya deflasyon durumunun ortaya çıkmaması demektir. Devlet kamu

harcamalarını kullanarak fiyatlar genel seviyesinde meydana gelebilecek artış ya da azalışın önüne geçebilir.

Kamu harcamalarındaki artışların ya da azalışların fiyatlar genel seviyesindeki etkileri harcamalar ile aynı doğrultuda gerçekleşir. Kamu harcamalarındaki artışlar, kamu kesiminin piyasadan daha fazla mal ve hizmet talebinde bulunmasına sebep olurken bu durum sonucunda fiyatlar genel seviyesinde artış meydana gelir. Şayet kamu harcamalarındaki azalışlar kamu kesiminin piyasadan mal ve hizmet talebinde bulunurken kısıtlama yapmasına sebep olurken bunun sonucunda fiyatlar genel seviyesinde düşme meydana gelmektedir (Oktaylar, 2012: 64).

Enflasyon toplam talebin toplam arzdan fazla olması sonucunda fiyatların sürekli olarak yükselmesi durumudur. Kamu harcamalarını gerçekleştirirken cari ve transfer harcama miktarını azaltabilir. Fakat yatırım harcamalarında azalışa gitmesi uzun vadede üretimde azalmaya sebep olacağından ekonominin büyümesini olumsuz yönde etkiler. Cari ve transfer harcamaları toplam talebi artıran harcamalar olduğundan bunların azaltılması toplum talebi toplam arz seviyesine çekilmesine yardımcı olur. Bunun sonucunda da ekonomideki enflasyon durumu ortadan kalkmış olacaktır (Erdem vd., 1996: 68).

Kamu kesimi yatırım harcamalarını artırdığı zaman toplam arzın toplam talep seviyesine çıkmasını sağlar. Bu durum sonucunda enflasyonist ortamda dahi ekonominin büyümesi gerçekleşebilir. Ekonomide enflasyon yurtdışı faktör değişiminden de meydana gelmektedir. Enflasyonla ilgili önemli kavramların başında para arzı, üretim düzeyi, faiz oranları, işçi ücretleri, döviz kuru, toplumun gelecekle ilgili ekonomik ve sosyal beklentileri ve dış ticaret hadleri gelmektedir.

Ekonomide kamu harcamalarındaki nispi artış Gayri Safi Milli Hâsıla artış oranından nispi olarak fazla ise enflasyonist etki meydana getirmektedir (Özselçuk, 1992: 2).

Kamu harcamalarının nasıl finans edildiği çok önemlidir. Şayet kamu harcamalarının iç borç, dış borç ya da emisyon ile finansmanı da enflasyona sebep olabilir. Devlet kamu harcamasının finansmanında yurtiçi yerleşiklerinden faydalanırsa bu durumda yurtiçi özel sektör kesiminin kendi pazarlarından yaralanmasına engel olur bu yüzden dışarıdan borçlanmaya yönelir. Böyle olunca da para arzı dış kaynak girişi nedeniyle artar. Kamu harcamalarının dış borçlanma ile finansmanı durumunda ise, yurtiçine ek fon girişi nedeniyle para arzı artacak dolayısıyla enflasyonu artırıcı bir etki yapabilecektir. Kamu harcamalarının emisyonla finansmanı durumunda bütçe gelirleri ile harcamalarının enflasyona uyumundan dolayı enflasyon gerçekleşir. Şöyle ki fiyat artışları kamu harcamalarını hemen etkilemesine

rağmen, kamu gelirlerine gecikmeli yansıması yani vergi gelirlerinin tahakkuk ile tahsili arasında geçen zaman farkından dolayı vergilerin reel değerlerinin aşınması bu duruma sebep olmaktadır.

Enflasyonu oluşturan diğer bir durum ise düşük gelir gruplarına yapılan sosyal transfer harcamalarıdır. Çünkü bu kesime yapılan harcamalar tüketime yöneldiği için marjinal tüketim eğilimini artıracak bunun sonucunda da toplam talep artışı meydana gelecektir (Ataç, 1999: 121).

Ekonomide deflasyon ise toplam arzın toplam talepten fazla olması durumunda fiyatların sürekli olarak düşmesi demektir. Devlet deflasyon dönemlerinde kamu harcamalarından cari ve transfer harcamalarında artışa giderken üretim artışına sebep olan yatırım harcamalarında azalışa gitmelidir ki talep seviyesini arz seviyesine çıkartabilsin. Kamu harcamalarında ekonomideki enflasyonu ve deflasyonu ortadan kaldıracabilecek kadar değişikliğe gidilmelidir. Yoksa enflasyondan deflasyona deflasyondan da enflasyona geçilme durumu ile karşılaşılabilir (Erdem vd.,1996: 69).

Kamu harcamalarının fiyatlar genel seviyesi üzerinde olumsuz etki yapmaması için; kısa vadede toplam talep toplam arz seviyesine çekilmeli, uzun vadede ise toplam arzı toplam talep seviyesine yükseltilmelidir.

7. KAMU HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE KISA DÖNEM ETKİSİ (ÇARPAN ETKİSİ)

Devletin yapmış olduğu kamu harcamalarından yatırım harcaması artığında buna paralel olarak mal piyasasında dengeyi sağlayan milli gelirden artmış olacaktır. Çarpan şu şekilde ifade edilmektedir. Otonom yatırımlardaki bir artışın milli gelir üzerinde oluşturacağı artışı gösteren katsayıdır. Kamunun gerçekleştirmiş olduğu her yatırım harcaması sonucunda bir gelir akımı ortaya çıkmaktadır. Örneğin devletin yapacağı bir köprü inşaatı dolayısıyla yapmış olduğu harcamalar fonksiyonel dağılımın kurallarına uygun olarak ücret, faiz, rant ve kâr olarak üretime katılan üretim faktörleri arasında paylaşılacaktır. Bu geliri elde eden üretim faktörleri bir kısmını harcayıp geriye kalan kısmı da tasarruf edeceklerdir. Gelirin harcanılan kısmı yine başlarının gelirini oluşturacak bu gelirin de bir kısmı tüketim harcamasında kullanılacak diğer kısmı da tasarruf olarak değerlendirilecektir. Bu süreç bu şekilde devam edip ilerleyecektir. Bu şekilde oluşturulan gelirlerin toplamı ilk başta devletin yatırım amacıyla harcamış olduğu miktarı geçecektir. Diğer bir ifade ile kamunun gerçekleştirmiş olduğu otonom yatırım harcaması milli gelire etki edecek bu etkiye “çarpan etkisi” veya “çarpan katsayısı” denilmektedir (Erdem vd.,1996: 70).

Çarpan etkisi ve katsayısının büyüklüğü birçok etkene bağlıdır. Bu etkenler kamu tarafından yapılan harcamaların miktarı, elde edilen gelirin harcanmasına ve marjinal tüketim eğilimidir. Çarpan katsayısı marjinal tüketim eğilimi ile doğru orantılı iken marjinal tasarruf eğilimi ile ters orantılıdır. Marjinal tasarruf eğilimi ile marjinal tüketim eğiliminin toplamı bire eşittir. Konu basit bir örnekle şöyle açıklanabilir: Devletin bir köprü inşaatı dolayısıyla 100 milyar liralık bir yatırım harcamasında bulunduğunu farz edelim. Söz konusu harcama üretime katılan üretim faktörleri sahipleri (örneğin; mühendis,işçiler,malzeme satıcıları gibi) tarafından paylaşılacak ve onların gelirlerini oluşturacaktır.Marjinal tüketim eğiliminin 2/3 olduğunu düşünürsek başlangıçta devletin 100 milyar lirayı gelir olarak elde edenler bunun üçte ikisini yani 66.66 milyar lirasını harcayacaklar ,kalanını ise tasarruf edeceklerdir.Harcanan bu tutar başkalarının gelirini oluşturacak onlarda üçte ikisini yani 44.44 milyar lirasını harcayarak geri kalanının tasarruf edeceklerdir.Aynı işlem ileriye doğru devam ederse, yaratılan gelirler toplamı veya diğer bir deyişle milli gelir $100+66.66+44.44+29.62+\dots=300$ milyar lira olacaktır.Bu durumda başlangıçta devlet tarafından yapılan 100 milyar liralık bir yatırım harcaması 300 milyar liralık gelir artışına neden olmuştur.Diğer bir ifadeyle milli geliri 3 kat arttırmıştır.

Milli gelir denklemi tüketim harcamaları, yatırım harcamaları, kamu harcamalarından oluşmaktadır. Kamu harcamalarında bir değişiklik meydana geldiğinde denge milli gelir düzeyindeki artış çarpan katsayısı kadardır. Gelir denklemi şu şekilde ifade edilmektedir.

$$Y = C + I + G \quad (1)$$

Y:Gelir

I:Yatırım Harcaması

C:Tüketim Harcaması

G:Kamu Harcaması

Şeklinde ifade edilebilir. (1) nolu denklemde şu şekilde yazılabilir:

$$\Delta Y = \Delta C + \Delta I + \Delta G \quad (2)$$

AY: Gelirdeki Değişim

AC: Tüketim Harcamasındaki Değişim

AI: Yatırım Harcamasındaki Değişim

AG: Kamu Harcamasındaki Değişim

Bu fonksiyonda yatırımların değişmediğini kabul edilirse, milli gelirdeki değişmeyi, tüketim harcamalarındaki değişme (AC) ve kamu harcamalarındaki değişmeler (AG) etkilemektedir. Buna göre (2) nolu eşitlikte aşağıdaki gibi yazılabilir. Buna göre;

$$\Delta Y = \Delta C + \Delta G \quad (3)$$

(3) nolu eşitlikte, tüketimdeki değişme milli gelirdeki değişmeye bağlı olduğundan $AC = c AY$ olur. Ya da gelir tüketimin fonksiyonu olduğundan;

$$c = AC / AY \text{ olur. } c; \text{ Marjinal Tüketim (gelire bağlı tüketim)} \\ AY = cAY + AG \quad (4)$$

(4) nolu eşitlikte gerekli matematiksel işlemler yapıldıktan sonra kamu harcaması çarpanı elde edilir.

$$AY = (1/1-c) * AG \quad k = (1/1-c) \quad k: \text{Kamu Harcaması Çarpanı} \quad (5)$$

Marjinal tüketim eğilimi ile marjinal tasarruf eğiliminin (s) toplamı bire eşit olduğundan, bu durumda çarpan katsayısı da şöyle ifade edilir.

$$k = 1/1-c \text{ ya da } k = 1/s$$

Yukarıdaki verilen sayısal örnekte marjinal tüketim eğilimi 2/3 (marjinal tasarruf eğilimi 1/3) olarak varsayıldığında çarpan katsayısı; $k = 1/(1-2/3) = 3$ veya $k = 1/(1/3) = 3$ olarak hesaplanır.

$k = (1/1-c)$ kamu harcaması çarpanını göstermektedir. Yani kamu harcamaları, milli geliri $(1/1-c)$ katsayısıyla çarpımı kadar pozitif yönde etkilemektedir. Bu da, kamu harcaması çarpanının (vergi gelirlerinin ve transfer harcamalarının göz önüne alınmaması varsayımıyla) marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Marjinal tüketim eğilimi ne kadar yüksek olursa, çarpanın etkisi de o kadar büyük olmaktadır. Fakat toplumun marjinal tüketim eğilimini hesaplamak zordur.

Çünkü toplumu oluşturan bireylerin her birinin farklı harcama eğilimi vardır. Yüksek gelir grubuna sahip olan kişilerin tasarruf eğilimleri fazla iken düşük gelir gruplarının sahip kişilerin ise tüketim eğilimleri yüksektir. Bu nedenle kısa dönemde kamu harcamalarında meydana gelen değişim ekonomik büyümeye çarpan katsayısı kadar pozitif katkı sağlar.

8. KAMU HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE UZUN DÖNEM ETKİSİ

Kamunun sunmuş olduğu eğitim ve sağlık hizmetleri gibi harcamaların ekonomik büyümeye katkısı sadece direkt etkilerle sınırlı kalmamaktadır. Bu tür harcamaların uzun vadede ve dolaylı yoldan ekonomik ve sosyal getirisi olmaktadır. Bu nedenle de ülkenin ekonomik kalkınmasına olumlu etki etmektedirler.

Sağlık sektörünü geliştirmek için gerçekleştirilen harcamalar sayesinde hastalıkların neden olduğu erken ölümler azalmaktadır. Kişilerin iş ve normal yaşamlarında çalışma gücünü düşüren rahatsızlıkların tedavisi daha kolay hale gelmekte bununla birlikte iş yaşamlarında verimlilikleri artmaktadır. Sağlık harcamaları gelecekte ortaya çıkabilecek hastalıkları en asgari seviyeye indirmektedir. Bu nedenle sağlık sektörüne yapılan

harcamalar hem insan sermayesinin artışına katkı sağlamakta iken hem de bu insanların iş hayatlarında daha verimli bireyler olarak yaşamlarını sürdürmesine katkı sağlar. Bu durum bir kamu harcaması kalemi olan sağlık harcamalarının uzun vadede ekonomik büyümeye pozitif katkısını göstermektedir. Ayrıca, sağlıklı insanların eğitilmesi durumunda eğitim yatırımlarından daha uzun vadede yarar sağlanacaktır.

Çünkü hasta olan bir bireyin iş yaşamında ve eğitim hayatında çok verimli işler gerçekleştirdiği söylenemez (Mazgit, 2002:405-410; Taban, 2004: 3-4).

Eğitim, insanın yeteneklerini geliştirerek yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan bilgi ve becerilerle donatımını sağlamaktadır. Son yıllar da ülkemizde de insanın eğitimine önem verilmektedir. Üretimde eğitilmiş iş gücünün önemi her geçen gün artmaktadır. Üretimde en önemli faktör emek faktörü yani insan sermayesidir. İnsana yapılacak olan yatırımlar ülkenin kalkınma seviyesini ve uluslararası konumunu belirlemektedir. Eğitim, insanlara sosyal ve iktisadi anlamda dışsal fayda sağlamakta ve etkileşimlere bağlı olarak diğer sektörlerin gelişmesine olumlu katkılar sağlamaktadır. Ülkemizde eğitim alanında yaşam boyu öğrenme stratejisi uygulandığından sürekli olarak harcamalarda artış meydana gelmektedir (Çoban, 2002:417-427).

Devletin gerçekleştirmiş olduğu eğitim harcamaları ekonomik kalkınmaya olumlu etkisini kısa vadede değil de uzun vadede göstermektedir. Artık günümüz koşullarına ayak uydurabilmek, gelişen teknolojiyi takip edebilmek ve bu teknolojileri kullanarak üretim yapabilmek için eğitilmiş iş gücüne ihtiyaç vardır. Gerçekleştirilen harcamalarında verimli alanlara yönelik yapılması gerekmektedir. Sadece okul, öğretmen ve öğrenci sayısını artırmak ile ülke ekonomisine olumlu katkı sağlanmış olunmaz. Devletin kamu harcamalarını gelecekte gerçekleştirilecek teknolojik yatırımların gelişmesine katkı sağlayacak yönde gerçekleştirmesi gerekmektedir. Devlet bütün bireylere temel eğitim hizmeti sunmak zorundadır. Şayet devlet eğitim alanında verimli hizmet sunmazsa ülke ekonomisi uzun dönemde pozitif yönde büyüme gerçekleştiremez (Glomm ve Ravikumar, 1997:183-184).

Devlet bütün bireylere eğitim, sağlık ve altyapı hizmetleri sağlamalı, herkesi kapsayan bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmalıdır. Yapılan bu harcamalardan bütün bireylerin hiçbir ayırım gözetmeksizin eşit şekilde yararlanabilmeleri sağlanmalıdır. Bireyler, eğitim, sağlık ve altyapı gibi sosyal getirisi olan hizmetlerden istenilen düzeyde yararlanabilirse çalışma hayatında işlerine daha kolay motive olabilecek ve buldukları sektörlerde verimlilikleri artacaktır. Altyapı ve eğitim hizmetlerinin kalitesinin artması,

sağlık düzeyinin gelişimi, artan verimlilik yoluyla ekonomik büyümeyi hızlandıracaktır. Bu yüzden devlet, sosyal getirisi olan eğitim, sağlık ve altyapı hizmetlerine önem vermelidir.

9. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye ekonomisi 2000'li yılların başında ekonomideki yapısal sorunların giderilememesi ve mali sektördeki zayıflığın bir sonucu olarak derin bir ekonomik kriz yaşamıştır. 2001 krizinden sonra makroekonomik istikrarı sürekli kılmak, ekonominin etkin, esnek ve verimli bir yapıya kavuşmasının sağlamak hedefiyle “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” uygulanmış bunun sayesinde ekonomide ciddi bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Güçlü ekonomiye geçiş programı kapsamında ve kamu maliyesinde etkinliğin artırılması ayrıca mali sektörün güçlendirilmesiyle ekonominin rekabet gücünün artırılmasını hedefleyen politikalar başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Bu politikaların en önemlisi Türk Lirası'nın (TL) yabancı paralar karşısında serbest dalgalanmasına izin verilmesidir.

Mevcut siyasi iktidarın göstermiş olduğu siyasi istikrar sayesinde ülkemizin içinde bulunduğu kriz ortamı yavaş yavaş yok olmuştur. Uygulanan yapısal reformların yanı sıra, sıkı maliye ve para politikaları kısa sürede ekonomide olumlu sonuçların gözlenmesini sağlamıştır.

2002-2007 döneminde Sekizinci Kalkınma Planı doğrultusunda Gayri Safi Yurtiçi Büyüme hızı yıllık ortalama %6,8 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planı ise AB'nin yeni mali programlama dönemiyle uyum çerçevesinde hazırlanmış olup 2007-2013 yıllarının kapsamaktadır. Sağlam makroekonomik politikaların ve yapısal reformların sürdürülmesi ile güçlü büyüme eğilimi devam etmiştir.

Ülkemizde 2008 yılına gelindiğinde ise asıl nedeni Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan emlak sektöründeki olumsuzluklar nedeniyle küresel bir kriz ile karşılaşmıştır. Kriz nedeniyle dış ticarete meydana gelen daralma sonucunda ülkemizin Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası'nda büyük oranda azalma ve aşırı derecede işsizlik meydana gelmiştir. Kriz etkisini en fazla 2009 yılında göstermiştir. Türkiye ekonomisi 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla % 9,2 ve % 8,5 olarak gerçekleşen büyüme oranlarıyla dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olmuştur. Ülkemizde son on yılda uygulanan sıkı maliye politikaları dolayısıyla kamu tüketim ve yatırım harcamaları daralırken özel sektörün üretime katkısında artış meydana gelmiştir. Hızlanan özelleştirme uygulamasıyla devletin ekonomi içerisindeki payı başarılı bir şekilde azaltılmaya çalışılmıştır.

2002’de mevcut siyasi hükümetin iktidara gelmesiyle mali disiplin sağlanmış özelleştirme politikaları kararlılıkla uygulanmıştır. Kamunun özelleştirme yapmasında ki en önemli asıl neden; iç ve dış borç finansmanına katkı sağlamaktır. Bu sayede kamudaki ağır yükün ve sürekli artan borçlanma ihtiyacının önüne geçilmiş ekonomide verimlilik artırılmıştır. Gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda kamunun yapmak zorunda olduğu harcamalar azaltılmış bu harcamalar özel kesime devredilmiştir. Özel kesim de kâr esasına dayalı üretim gerçekleştirdiği için kârlı görmediği hiçbir alana harcama yapmamıştır. Özelleştirmeler sonucunda ülkemizde toplumun refah seviyesinde düşüşler yaşanacaktır.

Türkiye’de kamu kesiminin üretici sektördeki rolü azalmakla birlikte, düzenleyici rolünün ve kamu harcamalarının milli gelir içerisindeki payının istikrarlı olarak arttığı görülmektedir. Kamu harcamalarının ülke kalkınmasına yönelik uzun vadeli bir bakış açısıyla yapılması gerekmektedir. Ülkemizde kamu kaynakları etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmekte bu kaynaklar amacına uygun bir şekilde kısa ve uzun vadede iktisadi hedeflerle uyumlu ve etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Ülkemizde kamu harcamalarının amacı özel sektör harcamalarından farklı olarak toplumsal ihtiyaçları gidermeye yönelik mal ve hizmet üretmektir. Kamunun nihai amacı toplumsal faydayı en üst düzeye çıkarmak, özel sektörün yapmaktan çekindiği çeşitli girişimleri gerçekleştirmek zorundadır.

Kamu harcamaları ekonomik ayırım, idari ayırım ve fonksiyonel ayırma göre sınıflandırılmaktadır. Ekonomik ayırma cari, yatırım ve transfer harcamaları yer almaktadır. İdari ve fonksiyonel ayırma ise; genel hizmet, adalet ve yargı, savunma, altyapı, eğitim ve sağlık harcamalarından oluşmaktadır. Kamunun gerçekleştirmiş olduğu harcamalar ekonomik ve sosyal etkileri nedeniyle ülke refahına önemli katkılar sağlamaktadır. Günümüzde artık ülkelerin gelişmişlik seviyesine bakılırken eskiden olduğu gibi kişi başına düşen gelire değil de sosyal hizmet harcamaları için bütçeden ayrılan paya bakılmaktadır. Kamu harcamaları ülke ekonomisini birçok yönden etkilemektedir. En önemlileri üretime, istihdama, gelir dağılımına, enflasyona etkilerinin yanı sıra kısa dönem etkisi yani çarpan etkisi ve uzun dönem etkisidir. Kamu harcamalarının üretime etkisine bakılacak olursa; devlet milli ekonomi kapsamında hem üretici hem de en büyük tüketicidir.

Devlet üretim faktörlerini ya direkt kendisi satın alacak ya da piyasadan mal-hizmet satın alımında bulunacaktır. Kamu harcamalarında kişilerin yapacağı harcamalar devlet tarafından gerçekleştirildiğinden kişilerin sermaye birikimlerin de artış meydana gelecektir.

Ayrıca kamunun eğitim ve sağlık alanlarına yapmış olduğu harcamalar üretim üzerinde önemli katkılar sağlamaktadır. Eğitimin bireyin yeteneklerini ortaya çıkarması ve geliştirmesi, meslek sahibi edindirmesi, iyi bir üretici ve tüketici olma, nitelikli beşeri sermaye geliştirerek ekonomik etkinliklere fayda sağlama gibi birçok olumlu yanı bulunmaktadır. Bu nedenle de ülkemizde her bireyin eğitim fırsatlarından adaletli bir şekilde yararlanması için birçok çalışma mevcuttur. Kamunun sağlık harcamaları da daha verimli işgücünü ortaya koymakla birlikte üretim artışını sağlamaktadır. Bu da ülke kalkınmasında kamu harcamalarında meydana gelen artışın olumlu sonucu olarak yansımaktadır.

Kamu harcamalarından yatırım harcamaları istihdamı artırmanın en mümkün olduğu harcama türüdür. Yatırım harcamaları ekonominin üretici gücünü artıran ve faydaları uzun dönemde ortaya çıkan harcamalardır. İstihdam için sermaye yoğun teknoloji yerine emek yoğun teknoloji kullanılmalıdır. Bu şekilde daha fazla işgücü istihdamı söz konusu olacaktır. İstihdamda meydana gelen artış ülke kalkınmasında artış meydana getirirken bireyin sosyal ve ekonomik anlamda refaha ermesine de yardımcı olacaktır.

Devletin kamu harcamalarını gelecekte gerçekleştirilecek teknolojik yatırımların gelişmesine katkı sağlayacak yönde gerçekleştirmesi gerekmektedir. Ayrıca kamunun gerçekleştirmiş olduğu harcamalar amaca uygun ve verimli bir şekilde yapılmalıdır.

Kaynakça

- Ataç, B. (1999). *Maliye Politikası*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi. Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No:118, 121.
- Ataç, B. ve ATAÇ, E. (1992). *Türkiye'de 1964-1991 Döneminde Ekonomik Açıdan Harcamalar Bileşiminin Analizi, Gelişme Stratejileri ve Makroekonomik Politikalar*, DPT Yayını, s;35.
- Çoban, O .(2002). *Bilgi Toplumunda Eğitimin Verimlilik ve İktisadi Büyüme Üzerine Etkileri* ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA Analiz).
- Eker, A. (2004). *Kamu Maliyesi*, İzmir: Takav Matbaası.
- Erdem, M.-Şenyüz, D.-Tatlıoğlu, İ. (1996). *Kamu Maliyesi*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Glomm, G. ve Ravikumar, B. (1997) . *Productive Government Expenditure and Long-Run Growth, Journal of Economic Dynamics and Control* 21, 183-184.
- Mazgit, İ.(2002). *Bilgi Toplumu ve Sağlıkın Artan Önemi, I. Ulusa l Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, s. 405-416. Hereke-Kocaeli.

- Ortaç, R.(2003). *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Harcamaları, Ankara.*
- Özselçuk, E. (1992). *Enflasyonun Kaynakları ve Kısa Dönem Enflasyon Modeli*, 3. İZMİR İKTİSAT KONGRESİ TEBLİĞLER, Cilt: 1, 1-22,
- Taban, S. (2004). *Türkiye’de Sağlık ve Ekonometrik Büyüme İlişkisi, Nedensellik Testi*, s;3-12 *Türkiye’de Geleceği Sahiplenmek*, s;20-21. Sürdürülebilir Kalkınma Raporu. (2012).
- Turan, Z. (2010). *Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkemiz Ekonomisine Etkileri ve Katkıları*. Mevzuat dergisi, Mayıs 2010, Sayı;149,1.